ASCENSIUNEA ȘI PROGRESUL SPIRITUAL AL SUFLETULUI ÎN *OMILIILE* ȘI *COMENTARIILE* LUI ORIGEN LA *CÂNTAREA CÂNTĂRILOR*

Lucian DÎNCĂ
Facultatea de Teologie Romano-Catolică,
Universitatea din București

Résumé : Origène d'Alexandrie, un des plus grands théologiens du christianisme ancien, est resté dans l'histoire de la littérature chrétienne comme étant le « père de l'herméneutique biblique », justement grâce à sa méthode d'interprétation des textes sacrés. Il invite le chrétien à dépasser le stade de la lettre du texte pour accéder à l'esprit, conformément à la parole de saint Paul : *La lettre tue, mais l'esprit vivifie* (*2 Cor* 3,6). Lui-même applique ce procédé au livre biblique *Cantique des Cantiques*, laissant à la postérité une richesse spirituelle qui a nourri des générations de fidèles dans leur recherche d'une vie authentique d'union avec Dieu, grâce au mystère de l'Incarnation. Dans les *Homélies* et les *Commentaire* à ce livre, Origène entend montrer de quelle manière l'âme humaine aspire et languit après son Époux, le Christ, vrai Dieu et vrai Homme. Le langage érotique présent dans ce livre biblique est à interpréter dans le sens du désir profond de l'âme qui ne peut trouver son vrai bonheur que sur la poitrine de son Bien-Aimé. Cette contribution s'intéresse au progrès de l'âme dans son ascension spirituelle jusqu'à atteindre l'union mystique avec l'Époux, dans la « chambre nuptiale ».

Mots-clés : épouse, mystique, âme, Jésus Christ, progrès, ascension spirituelle
Cuvinte-cheie: soție, mistică, suflet, Isus Cristos, progres, ascensiune spirituală

Introducere

Mulți sunt cei care au încercat, de-a lungul vremii, să discearnă tainele ce se ascund în spatele unui text biblic cu o puternică semnificație erotică în aparență, *Cântarea Cântărilor*. Cel care a marcat și a dat tonul interpretărilor într-un sens profund spiritual, insistând asupra dorinței sufletului de a progresa în ascensiunea sa spre desăvârșirea spirituală, este Origen din Alexandria (185–253). Cele mai vechi mărturii spun că Alexandrinul ar fi consacrat mai multe opere acestei cărți biblice, arătând încă din tinerețe o pasiune pentru mesajul ei spiritual[1].

[1] În *Filocalia* lui Origen, atribuită lui Vasile de Cezareea și Grigore din Nazianz, cartea VII, 1, citim: *Sur l'identité des personnages de la divine* Écriture. *Extrait du petit commentaire sur le* Cantique *qu'il écrivit dans sa jeunesse*, în col. *Sources chrétiennes*, nr. 302, Paris, Cerf, 2008, p. 326, iar apoi urmează fragmentul; Sfântul Ieronim, într-o *Scrisoare* (XXXIII) adresată unei colaboratoare apropiate,

Origen s-a născut în Alexandria Egiptului, oraș cu o bogată activitate intelectuală. La vârsta de 18 ani preia direcțiunea uneia dintre cele mai însemnate școli catehetice din Antichitatea creștină, care a format generații de creștini, Didaskaleionul alexandrin sau Școala catehetică din Alexandria[2]. Printre principalele sale opere se numără: *Despre principii, Despre rugăciune, Împotriva lui Celsus, Omilii* și *Comentarii* la toate cărțile biblice. Printre cele mai însemnate *Comentarii* și *Omilii* cu siguranță sunt cele la *Cântarea Cântărilor*. Acestea au cunoscut cea mai bogată posteritate, mulți scriitori bisericești, mistici și teologi, inspirându-se din ele[3].

În studiul de față ne vor interesa motivațiile care l-au condus pe Alexandrin să comenteze această carte biblică și simbolismul textului din care reiese dorința sufletului de a progresa pe calea desăvârșirii spirituale în ascensiunea sa duhovnicească. Sufletul este cel care tânjește după iubitul său, Cristos, Mirele, care-l invită în camera sa nupțială. Autorul sacru, descriind o poveste de iubire, dorește să ne reveleze o realitate mult mai profundă. Iubirea umană, în ea însăși, este experiența existențială prin care un mare număr de oameni pregustă dorințe spirituale profunde; iubirea umană este pedagogia existențială a relației cu Dumnezeu.

Origen și ascensiunea sufletului

Multe idei au fost reținute de scriitorii creștini din inegalabila operă a lui Origen. Una însă este preferată de mulți și dezvoltată de fiecare în parte, în funcție de publicul căruia ei se adresează și de scopul lucrării lor: ascensiunea sufletului în progresul său

Paula, vorbește despre două omilii la *Cântarea Cântărilor* pe care Origen le-ar fi rostit în tinerețe (text critic de Jérôme Labourt, Saint JÉRÔME, *Correspondance,* tome II, *Lettres XXIII–LII,* Paris, Les Belles Lettres, 2002); același Ieronim realizează traducerea celor două omilii în limba latină și le prefațează cu o *Scrisoare către Papa Damasie I,* în care spune: *Origenes, cum in ceteris libris omnes uicerit, in* Cantico Canticorum *ipse se uicit*, ORIGÈNE, *Homélies sur le Cantique des Cantiques*, introducere, traducere și note de Olivier Rousseau, Paris, Cerf, *Sources chrétiennes,* 37bis, 2007, p. 62; în opinia Sfântului Ieronim, *Omiliile* sunt mai adaptate începătorilor, în timp ce *Comentariile* se adresează mai degrabă înaintaților, aflați în căutarea unei hrane spirituale mai consistente în demersul progresului lor duhovnicesc.

[2] Fondată, conform unora, de primul episcop al Alexandriei, Marcu evanghelistul, discipol al Sfântului Petru, Școala din Alexandria s-a bucurat de a avea în fruntea ei unii dintre cei mai învățați oamenii ai vremii: Pantene, Clement Alexandrinul, Origen, Heraclit. Specificul acestei școli, sistematizat cu deosebită măiestrie de Origen, este interpretarea simbolică a textelor biblice, în particular textele ce conțin taine ascunse, greu de sesizat de necunoscătorii stilului literar în care au fost redactate Scrierile Sfinte. Precum trupul uman este alcătuit din trup-suflet-spirit, la fel și Cuvântul lui Dumnezeu, pentru a fi viu, este necesar să conțină trei niveluri de lectură, spune Origen: sensul literal, cum ar fi trupul Scripturii, sensul alegoric sau spiritual, cum ar fi sufletul Scripturii, și sensul moral, cum ar fi spiritul Scripturii. Lucian din Antiohia va fonda, în sec. III, școala catehetică din Antiohia ca o reacție împotriva alegorizării exagerate practicate în Alexandria. Aceste două Școli catehetice au dat Bisericii cei mai străluciți sfinți și teologi, din care se inspiră întreaga tradiție a Bisericii până astăzi, vezi Lucian DINCA, *Dumnezeu s-a făcut om pentru ca omul să fie îndumnezeit,* Târgu-Lăpuș, Galaxia Gutenberg, 2022, pp. 60–70.

[3] NIL D'ANCYRE, *Commentaire sur le Cantique des Cantiques*, notice, texte critique, traduction et notes Marie-Gabrielle Guérard, Paris, Cerf (*Sources chrétiennes*, 403, 623), 1994, 2022; Anne-Marie LA BONNARDIÈRE, „Le Cantique des Cantiques dans Saint Augustin", *Biblia augustiniana*, fascicule 18, pp. 225–237; BERNARD DE CLAIRVAUX, *Sermons sur le Cantique des Cantiques,* texte latin par Jacques Leclercq, Henri Rochais, Christian-Henri Talbot, introduction et notes par Paul Verdeyen, traduction par Raffaelle Fassetta, Paris, Cerf (*Sources chrétiennes,* 414), 2006.

spiritual. *Cântarea Cântărilor* oferă Alexandrinului posibilitatea de a expune, plecând de la experiența iubirii umane, felul în care, pe de o parte, sufletul este în căutarea lui Dumnezeu, „arhetipul" după care a fost creat, iar, pe de altă parte, cum Dumnezeu este în căutarea sufletului pentru a se uni cu el. Înaintea lui Origen, această idee a ascensiunii sufletului spre realități spirituale înalte a fost dezvoltată de Platon. În *Banchetul*, de pildă, filosoful își invită discipolul să ia ca punct de reper „frumusețile pământești" pentru ca astfel să se poată înălța neîncetat spre frumusețea spirituală:

> Înainte de toate această Frumusețe este veșnică, nu e supusă nașterii și pieirii, nu sporește și nu se împuținează. În al doilea rând, ea nu este pe alocuri mai frumoasă și pe alocuri mai puțin, nici când frumoasă și când nu, nici frumoasă într-o anume privință și în altele nu, nici frumoasă aici și urâtă în altă parte, frumoasă pentru unii și lipsită de frumusețe pentru alții. Mai mult decât atât: cel care năzuiește spre ea nu și-o va putea închipui ca având față sau mâini sau orice altceva mai are un trup. Nici ca fiind o vorbire sau un fel de a cunoaște ceva. Ea nu există în altceva anume, cum ar fi în vreo ființă sau în pământ sau în cer sau în ce vrei tu. Ea trebuie închipuită ca existând în sine, deopotrivă cu sine și împreună numai cu sine, și ca având, în veșnicia ei, mereu aceeași formă. Iar toate celelalte frumuseți sunt părtașe la ea, dar în astfel de chip încât nașterea și pieirea acestora nu duce nicidecum la vreo creștere sau la vreo scădere înlăuntrul Frumuseții, pe care toate acestea o lasă neschimbată. Atunci când, urmând așa cum se cuvine calea iubirii de tineri, urci, treaptă cu treaptă, deasupra frumuseților pieritoare, începe să ți se arate Frumusețea de care vorbesc și te afli aproape de liman. Așadar, aceasta este calea cea dreaptă care duce în înaltul iubirii, fie că o străbatem cu singurele noastre puteri, fie că suntem călăuziți de un altul. Pornind de la frumusețile din lumea noastră pieritoare și vrând să ajungem la Frumusețe, urcăm necontenit, treaptă cu treaptă, de la un trup frumos la două, de la două la toate; și de la trupurile frumoase la faptele frumoase, apoi de la acestea la învățăturile frumoase, până când de la acestea din urmă ajungem în sfârșit la acea învățătură care este nimic altceva decât tocmai învățătura despre Frumusețe, la al cărei capăt aflăm ce este Frumusețea cu adevărat. Dacă este vreun ținut al vieții în care merită să trăiești, acesta este: ținutul în care ne aflăm în fața Frumuseții înseși[4].

În limbaj biblic, imaginea scării apare deja în cartea *Genezei*, capitolul 28,12, când Iacob, aflându-se pe cale spre Laban, unchiul său, are un vis: „Iată, o scară sprijinită de pământ, al cărei vârf atingea cerul; iar îngerii lui Dumnezeu urcau și coborau pe ea"[5]. În *Evanghelia după Ioan,* Isus readuce în atenția discipolilor imaginea scării în dialogul său cu Nathanael: „Adevăr vă spun: veți vedea cerul deschis și pe îngerii lui Dumnezeu urcând și coborând deasupra Fiului Omului" (*In* 1,51)[6].

---

[4] PLATON, *Banchetul* 211, traducere, studiu introductiv și note de Petru Creția, București, Humanitas, 2011, pp. 148–150. Vezi Giovanni REALE, *Istoria filosofiei antice,* vol. 3: „Platon și Academia antică", traducere de Marius Sârbu, Târgu-Lăpuș, Galaxia Gutenberg, 2009, pp. 283–285.

[5] Traducerile biblice sunt preluate din *Biblia,* traducere de Alois Bulai și Eduard Pătrașcu, Iași, Editura Sapientia, 2013.

[6] Referitor la imaginea scării în Biblie, vezi: Émile BERTAUD și André RAYEZ, „Échelle", în *Dictionnaire de spiritualité*, vol. 4, coll. 62–86, Beauchesne, Paris, 1960; Thomas SPIDLIK și Jacques LECLERCQ, „Scala spirituale", în *Dizionario degli istituti di perfezione,* Roma, Pauline, 1988, p. 1002.

Părinții Bisericii în general, Origen în particular insistă asupra acestei teme, vorbind despre harul baptismal care imprimă în credincioși exigențele unei creșteri spirituale constante. În multe dintre lucrările lui cu tentă spirituală întâlnim ideea necesității progresului spiritual, folosind imagini pentru a sublinia, pe de o parte, că există diferite niveluri de progres între oameni, niveluri de intimitate în relația cu Isus Cristos, și, pe de altă parte, că fiecare credincios are un itinerar spiritual constituit din etape, itinerar ce trebuie să fie o continuă urcare, simbol al progresului: *Origène affectionne particulièrement toutes les montées; dès qu'il peut établir une échelle, il s'attarde à tous les degrés, et se complaît dans la description de chacun d'eux. La montée vers Dieu se fait par étapes. Plus il trouvera de manières de présenter ces étapes, plus il croira aider les âmes*[7]. În același sens vorbește și Nygren: „Când veți întâlni scara înălțării sufletului care progresează prin nivele succesive este un semn că ne aflăm pe tărâmul *Eros*-ului. Imaginea scării este una din imaginile cele mai folosite pentru a exprima progresul"[8]. În acest sens, Origen evidențiază șase cântări în *Vechiul Testament*, un fel de pregătire și introducere la *Cântarea Cântărilor*. Cifra șapte este una simbolică și reprezintă etapele din istoria Poporului lui Israel, iar pentru Biserică simbolizează etapele ascensiunii spirituale a Bisericii și a sufletului: *siue Ecclesia, siue anima*[9]. A șaptea cântare este *Cântarea Cântărilor*, culmea spre care tinde Biserica și sufletul, odihna veșnică la sânul Iubitului, după ce mai întâi, atât Biserica, dar și sufletul, au parcurs etapele ostenitoare ale primelor șase trepte ale înălțării, ce ne amintesc, desigur, și de cele șase zile ale creației, zile laborioase, pentru a beneficia de ziua a șaptea, sabatul în Dumnezeu[10].

---

[7] Olivier ROUSSEAU, în ORIGÈNE, *op. cit.*, p. 30.

[8] Anders NYGREN, *Eros și Agape. Prefaceri ale iubirii creștine,* traducere Wilhelm Tauwinkl, București, Editura Humanitas, 2018, p. 36.

[9] O. ROUSSEAU, în ORIGÈNE, *op. cit.*, p. 31.

[10] Sfinții Părinți, Augustin de Hipona în particular, vorbesc despre un progres în lucrarea creatoare a lui Dumnezeu, pe de o parte în vederea prorocirii venirii lui Mesia, iar, pe de altă parte, în vederea instalării zilei a șaptea, odihna în Domnul. În *De catechizandis rudibus* 17,28, Sfântul Augustin expune interpretarea sa spirituală cu privire la zilele creației și cele șase „epoci ale lumii" până la instalarea zilei a șaptea, odată cu întruparea Cuvântului; plecând de la odihna veșnică, promisă sfinților, Sfântul Augustin înțelege să expună concepția sa despre istoria lumii împărțită în șase epoci:

> *Ex cuius aduentu sexta aetas agitur: ut iam spiritualis gratia, quae paucis tunc Patriarchis et Prophetis nota erat, manifestaretur omnibus gentibus: ne quisquam Deum nisi gratis coleret, non uisibilia praemia seruitutis suae et praesentis uitae felicitatem, sed solam uitam aeternam, in qua ipso Deo fruerentur, ad illo desiderans; ut hac sexta aetate mens humana renouetur ut imaginem Dei, sicut sexta die homo factus est ad imaginem Dei (*Gn *1,27)* (*De catechizandis rudibus* 22,39).

Care sunt aceste șase epoci ale istoriei lumii? Sfântul Augustin delimitează primele cinci: 1) de la Adam la Noe, 2) de la Noe la Abraham, 3) de la Abraham la David, 4) de la David la robia din Babilon, 5) de la robia din Babilon la venirea lui Mesia; a șasea epocă este mai puțin precisă, dar poate cuprinde lucrarea mântuitoare realizată de Mesia prin întruparea, pătimirea, moartea, învierea și înălțarea sa la ceruri (*cf. Întrebări diverse* 83,58; *Despre Geneză împotriva maniheilor* 1,42; *Omilia* 259), Isus murind în ziua a șasea a săptămânii, pentru a-l recrea pe om în perspectiva învierii; epoca a șaptea este reprezentată de Biserică în istoria omenirii, cârmuită de Duhul Sfânt spre odihna veșnică a sfinților, simbolismul zilei a opta trimițând la învierea sfinților și odihna veșnică în Dumnezeu (*cf. Confesiuni* 13,53).

Scara progresului spiritual la Origen

În *Omiliile* și *Comentariile* lui Origen la *Cântarea Cântărilor,* cele șase cântări pregătitoare constituie un „hexaemeron tipologic”:

Exod 15,1-21: cântarea victoriei lui Moise după ce a trecut Marea Roșie și i-a văzut înecați pe soldații Faraonului cu caii și călăreții lor, simbolul botezului;

Numeri 21,17–18: cântarea lui Moise la puțul din Beer, unde Dumnezeu a adăpat poporul cu apa din puțul săpat de căpeteniile poporului, simbolul adăpării spirituale;

Deuteronom 32,1–43: ultima cântare a lui Moise, înaintea morții lui, după ce i-a adunat pe bătrânii și pe scribii din popor pentru a le istorisi, sub formă de cântare, faptele Domnului, simbol al lucrării lui Dumnezeu în propășirea spirituală a sufletului;

Judecători 5,2–31: cântarea Deborei și a lui Barac, fiul lui Abinoam, prin care condamnă nesupunerea căpeteniilor poporului și invită la ascultarea de Dumnezeu, simbolul harurilor de care beneficiază sufletul în „aventura” sa spirituală pentru împlinirea voinței Domnului;

II *Regi* 22,2–51: cântarea lui David după ce a fost eliberat de Domnul din mâna tuturor dușmanilor lui și din mâna lui Saul, care căuta să-l ucidă, simbolul învingerii păcatului;

Isaia 5,1–30: cântarea lui Isaia, o cântare de dragoste pentru Iubitul ce avea o vie cultivată pe un deal mănos, pe care a săpat-o, a curățat-o și a construit un turn în mijlocul ei, simbolul grijii divine față de sufletul care stăruie în urcușul său spiritual.

A șaptea cântare, *Cântarea Cântărilor,* este încoronarea celorlalte șase: Moise și poporul lui Israel simbolizează Biserica lui Cristos și progresul spiritual al sufletului, chemat să cânte victoria Logodnicului său, Mirele iubit, trăind etapele desăvârșirii spirituale. Origen distinge așadar „cântarea” de „cântarea cântărilor”, insistând asupra acestei scări a „cântărilor”. Pentru ca sufletul să ajungă să cânte „cântarea cântărilor” trebuie mai întâi să treacă prin Marea Roșie, să meargă ca pe uscat prin mijlocul mării, iar apele să se ridice ca niște ziduri de o parte și de cealaltă, pentru a scăpa din mâna dușmanilor săi, din sclavia Satanei, și astfel, văzându-i morți pe malul mării, să creadă în victoria puterii lui Dumnezeu: „Chiar dacă ai cântat primul cânt ești încă departe de cântarea cântărilor” (*Hom.* I,1). Tradiția Bisericii a văzut întotdeauna aici simbolismul apei baptismale în care păcatul este nimicit, iar neofitul primește ca moștenire Împărăția lui Dumnezeu[11]. După eliberarea de sub stăpânirea Satanei, sufletul are de continuat progresul său spiritual. Întâi de toate are de săpat puțul spiritual (*Nb* 21,17–18) de unde se va adăpa cu desfătările spirituale, pentru a putea face față dificultăților pe scara perfecțiunii. Apoi vine cântul din *Deuteronom*: cerul și pământul sunt convocate pentru a-l auzi „plecați-vă urechea cerurilor [...], ascultă, pământule, cuvintele gurii mele” (*Dt* 32,1). Sufletul este în

[11] La Origen această idee nu este exprimată explicit, iar el insistă în particular asupra intrării neofitului în viața mistică a cărei sămânță este semănată prin botez și care va ajunge la desăvârșire prin unirea sufletului cu Mirele lui prin cântul *Cântarea Cântărilor,* vezi Jean DANIÉLOU, „Traversée de la Mer Rouge et baptême aux premiers siècles”, *Recherches de science religieuse,* 38, 1946, pp. 402–410.

ascensiune spre Domnul, Iubitul său, iar întreg universul creat, simbolizat prin cer și pământ, este chemat să fie martor al acestei ascensiuni spirituale. Cântul din cartea *Judecătorilor* este cel a Deborei, Debora însemnând „albină", un cânt al victoriei, deoarece cerul s-a deschis pentru ca sufletul să poată intra în Țara Promisă, unde „curge lapte și miere" (*Ex* 33,3), însă lupta spirituală continuă. Dușmanii se precipită, unii după alții, asupra sufletului pentru a-l reorienta și dezorienta. Așa cum albina este recunoscută pentru hărnicia ei în a aduna polenul de pe flori și a-l transforma în miere[12], tot la fel și sufletului îi este recunoscută strădania spirituală prin care transformă ispitele și piedicile răului în înălțare spirituală, arzând de dorința de a-și îmbrățișa Iubitul. A cincea etapă este caracterizată de cântarea lui David după ce a fost eliberat din mâinile lui Saul. Sufletul trăiește, victorie după victorie, învingând toate viciile simbolizate de popoarele indigene ce vor să cucerească Țara Promisă[13]. Ajungem astfel la a cincea cântare, cea a lui David, în cartea *Regilor*, prin care își exprimă recunoștința față de Dumnezeu fiindcă i-a dat să-i învingă pe dușmanii săi și pe Saul, care-i dorea moartea. Ajuns în acest stadiu, sufletul, învingător al ispitelor și viciilor insuflate de diavoli, statornicit în Dumnezeu, poate simți bucuria unirii intime cu Mirele. Acum poate spune că tot acest parcurs spiritual nu avea ca unic scop decât întâlnirea cu Iubitul său. Descoperind tot mai mult iubirea Iubitului, sufletul va putea cânta a șasea cântare, cea din *Cartea lui Isaia*: *cantabo canticum dilecto uineae meae*[14].

Doar după acest parcurs, sufletul poate cânta *Cântarea Cântărilor,* cea mai înaltă scară a progresului spiritual și mistic. În această cântare sufletul nu doar aspiră după întrevederea și unirea cu Iubitul său, dar intră în dialog cu el, îi aude cuvintele de dragoste, îl simte, îl atinge:

> *Quod sit autem tempus opportunum quo haec fieri possint, consequenter inseruit:* Quia ecce, *inquit,* hiems transiit, pluuia abiit (Cant *2,11). Non enim ante anima Verbo Dei iungitur et sociatur, nisi omnis ex ea hiems perturbationum uitiorumque procella discesserit, ut ultra iam non fluctuet et* circumferatur omni uento doctrinae (Ef *4,14). Vbi ergo ex anima haec cuncta discesserint desideriorumque ab ea tempestas effugerit, tunc incipiant in ea flores uernare uirtutum, tunc ei et tempus putationis adueniat et, si quid superfluum et minus utile fuerit in eius sensibus uel intellectibus, resecetur et ad gemmas spiritalis intelligentiae reuocetur. Tunc etiam* uocem turturis audiet (Cant *2,12) illius sine dubio sapientiae quam dispensator Verbi loquitur inter perfectos, sapientiae Dei altioris, quae abscondita est in mysterio; hoc namque indicat appellatio* turturis. *Haec namque auis in secretioribus et remotis a multitudine locis uitam*

[12] Mierea, pentru Porfir, simbolizează principiul purificării sufletului; vezi *De antro nympharum,* 15–16, ediția lui August Nauck și traducerea în limba latină, 1889, p. 67. În literatura patristică, mierea este simbolul bunătății Cuvântului lui Dumnezeu, meditat și rugat, care îndulcește viața credincioșilor, *cf. Prov* 16,24.

[13] Irénée HAUSHERR, „L'origine de la théologie orientale des huit péchés capitaux", *Orient chrétien,* 30, pp. 164–170.

[14] Chiar dacă exegeții spun despre *Cântarea Cântărilor* că este anterioară cântării din *Isaia,* Origen invită totuși sufletul aflat în ascensiune spirituală să depășească acest anacronism și să descopere în cântarea din *Isaia* Mirele iubit după care aspiră iubita din *Cântarea Cântărilor.*

transigit aut deserta montium diligens aut secreta siluarum, procul semper a multitudine posita et a turbis aliena (*Com. Cant.* 224,6–8)[15].

În acest fel vede Origen progresul sufletului în procesul său de desăvârșire spirituală. *Cântarea Cântărilor* introduce sufletul în atmosfera nupțială pentru a se bucura de Iubitul după care aspiră, învingând toate obstacolele.

Pentru Origen, viața spirituală este o sărbătoare, de aceea se exclamă într-o *Omilie*: *Beatus similiter et is qui intelligit cantica et canit ea – nemo quippe nisi in sollemnitatibus canit –, sed multo beatior qui canit cantica canticorum* (*Hom.* I,1)[16]. Așadar, spre *Cântarea Cântărilor*, culmea progresului spiritual, trebuie să tindă sufletul, iar această urcare necesită parcurgerea unor etape. Trecerea Mării Roșii, simbolul convertirii prin botez, este prima dintre ele; apoi urmează drumul prin pustie, ajungerea înaintea Iordanului, cu toate peripețiile spirituale și toate victoriile sufletului împotriva ispitelor și viciilor lumii acesteia pentru a ajunge, în final, să-l întâlnească pe Iubitul său în camera nupțială și să cânte *Cântarea* cea mai sublimă ce sărbătorește unirea definitivă cu cel după care a râvnit în progresul său spiritual. În această cheie a fost citit Origen de-a lungul secolelor.

În Occident, datorită traducerilor lui Ieronim din Stridon[17] și Rufin din Aquileia[18], cei mai mari autori mistici[19] s-au folosit de *Comentariile* Alexandrinului pentru a expune învățătura lor mistică. Origen rămâne în istoria literaturii creștine unul dintre cei mai mari învățători de spiritualitate. De asemenea, este un predicator care nu dorește decât să transmită credincioșilor calea de urmat pentru a-L întâlni pe Dumnezeu. Această cale necesită depășirea unor etape, este un urcuș în timpul căruia sufletul cântă pe măsură ce vede progresele sale spirituale. Viața spirituală trebuie să progreseze și să se dezvolte în

[15] ORIGÈNE, *Commentaire sur le Cantique des Cantiques,* vol. II, Paris, Cerf (coll. *Sources chrétiennes,* 376), 1992, pp. 680–682.

[16] ORIGÈNE, *Homélies sur le Cantique des Cantiques,* p. 64.

[17] Ieronim, născut la Stridon, probabil actuala Ljubljana în Slovenia, în anul 347, devine preot și secretarul personal al Papei Damasie I în anul 382. Papa este conștient de calitățile intelectuale ale secretarului său și îi încredințează două mari misiuni la Roma: să traducă textele liturgice din limba lor originară, ebraică și greacă, în limba latină, așa-numita traducere *Vulgata,* și să organizeze biblioteca și arhivele Vaticane. După moartea lui Damasie, ocrotitorul său la Roma, se vede nevoit să părăsească Occidentul și se retrage la Betleem, unde se remarcă prin traducerile sale: continuă traducerea întregii Biblii în limba latină și mulți teologi de limbă greacă, printre care și Origen, sunt cunoscuți în Apus datorită geniului său de traducător iscusit; vezi Philippe HENNE, *Saint Jérôme,* Paris, Cerf (coll. *Histoire*), 2009.

[18] Rufin, născut în Aquileia, Italia, în anul 345, beneficiază de o formare solidă în filosofie, teologie și filologie. În timpul formării îl întâlnește pe Ieronim și leagă o strânsă prietenie cu acesta. Totul merge bine în prietenia lor până când ambii traduc lucrarea majoră a lui Origen, *Despre principii*: Rufin atenuează afirmațiile mai neortodoxe din această lucrare, în timp ce Ieronim accentuează erorile Alexandrinului. Pe fundalul acestor traduceri se naște una dintre cele mai mari dușmănii din istoria creștinismului antic; vezi Kazimierz ROMANIUK, „Une controverse entre saint Jérôme et Rufin d'Aquilée à propos de l'épître de saint Paul aux Ephésiens", *Aegyptus,* 1963, No. 1/2, pp. 84–106.

[19] Vezi în particular GUILLAUME DE SAINT-THIERRY, *Exposé sur le Cantique des Cantiques*, Paris, Cerf, *Sources chrétiennes,* 82, 1962; Paul VERDEYEN, *Théologie mystique de Guillaume de Saint-Thierry*, Paris, FAC-éditions, 1990; BERNARD DE CLAIRVAUX, *Sermons sur le Cantique*, Paris, Cerf (*Sources chrétiennes,* 414, 431, 452, 462, 472, 511), 2006–2007; André LOUF, „Bernard abbé", în *Bernard de Clairvaux. Introduction générale aux œuvres complètes. Histoire, mentalités, spiritualité,* Paris, Cerf, 2010, pp. 349–379.

bucurie. Din *Comentariile* lui Origen ies în evidență etapele acestui progres: totul începe prin decizia fermă de a se îndrepta spre Dumnezeu; cel care intră pe calea progresului spiritual se hrănește cu Sfintele Scripturi în confruntarea cu ispitele și cu viciile de tot felul, iar, în cele din urmă, calea conduce spre lumină și cânt de laudă, preludiul unirii intime cu Domnul, logodna și nunta fiind imaginea și simbolul acestei uniri. Toate aceste etape sunt descrise de predicator folosindu-se de experiența poporului lui Israel, care este scos cu braț puternic de Dumnezeu din țara Egiptului și condus în Țara Promisă; un asemenea drum este presărat de încercări, ispite și victorii. Poporul este simbolul sufletului pe care Dumnezeu îl ia sub pavăza sa, îl educă și îl călăuzește, prin lupte, ispite și victorii, pentru a-l face să înțeleagă, progresiv, abandonul, sărăcia și despuierea de sine; în acest fel va fi înzestrat cu bogățiile spirituale, pe care doar Dumnezeu le poate da aleșilor săi.

Origen însuși a experimentat această cale și a intrat în logica pedagogiei divine atunci când spune, în prima sa *Omilie,* referitor la mirosul de parfum al Mirelui, Cristosul lui Dumnezeu:

> *Saepe, Deus testis est, sponsum mihi aduentare conspexi et mecum esse quam plurimum; quo subito recedente, inuenire non potui quod quaerebam. Rursum igitur desidero eius aduentum et nonnumquam iterum uenit; et cum aparuerit meisque fuerit manibus comprehensus, rursus elabitur et, cum fuerit elaptus, a me rursus inquiritur*[20] *et hoc crebro facit, donec illum uere teneam et adscendam innixa super fratruelem meum* (*cf. Cânt* 8,5)[21].

Doar în urma unei asemenea experiențe, progresând din etapă în etapă, după cele șase zile lucrătoare, istovitoare, presărate cu lupte împotriva ispitelor și cu victorii împotriva viciilor, sufletul celui credincios devine mireasă, se odihnește la pieptul Mirelui în sabatul nupțial.

Cântarea Cântărilor: o piesă dramatică

Pentru a înțelege tainele ascunse sub vălul sensului literal din acest text biblic, Origen expune în *Omiliile* sale la *Cântarea Cântărilor* opt scene dramatice[22] sub această formă:

– Mireasa, la sfârșitul așteptării ei, se adresează de departe Tatălui Mirelui cu aceste cuvinte: „să mă sărute cu sărutările gurii lui";

– Mireasa îi spune Mirelui, care tocmai și-a făcut apariția, acestea: „fiindcă sânii tăi sunt de preferat vinului, iar mireasma parfumului tău este de preferat oricăror aromate, numele tău este un parfum ce se răspândește";

[20] Rar întâlnim această experiență personală expusă de predicatorii din vechime în omiliile și comentariile lor; însă aici vedem cu adevărat că Origen expune propria sa experiență mistică recitită la lumina *Cântării Cântărilor;* vezi Frédéric BERTRAND, *Mystique de Jésus chez Origène,* Paris, Aubier, 1951, pp. 126–128.

[21] ORIGÈNE, *op. cit.,* pp. 94–96.

[22] Aceste scene sunt prezentate de O. Rousseau în introducerea sa la ORIGÈNE, *op. cit.,* pp. 41–45.

– Când apar însoțitoarele miresei, rămase afară până acuma, sunt prezentate de Mireasă Mirelui: „de aceea tinerele, însoțitoarele mele, te-au iubit și te-au atras”; iar tinerele îi spun: „alergăm după tine în mireasma parfumului tău”; aici apare pentru prima dată cortegiul format din Mire și Mireasă, care se țin de mână, și însoțitoarele care merg în urma lor;

– Ne aflăm înaintea apartamentului secret; Mirele și mireasa intră în apartament, iar tinerele rămân afară; revenind afară, Mireasa se adresează însoțitoarelor zicând: „împăratul m-a introdus în apartamentul său”; Mireasa intră din nou în apartament, iar însoțitoarele cântă cu veselie pentru Mireasă: „vom tresălta și ne vom bucura în tine; vom prefera sânii tăi mai mult decât vinul”, apoi, adresându-se Mirelui, spun: „dreptatea te-a iubit”; Mireasa revine afară și le spune însoțitoarelor: „sunt neagră, dar sunt frumoasă, fiice ale Ierusalimului, precum corturile din Liban și precum perdelele lui Solomon; nu vă uitați la mine fiindcă am devenit neagră, deoarece soarele m-a bronzat; fiii mamei mele s-au bătut împotriva mea; m-au pus să păzesc viile, nu am păzit via mea”;

– Între timp, Mirele dispare; Mireasa își dă seama de dispariția lui și, înnebunită de o asemenea pierdere, strigă: „spune-mi, tu care iubești sufletul meu, unde-ți paști turma, unde le odihnești la amiază, din teama de a nu rătăci printre turmele însoțitorilor tăi”; apoi glasul Mirelui o amenință pe mireasă: „dacă nu te cunoști pe tine însuți, tu care ești frumoasă între toate femeile, mergi după urmele turmei și paște iezii tăi printre corturile păstorilor tăi”; apoi, același glas, devenind mult mai blând, îi spune: „te compar cu herghelia mea de cai în mijlocul carelor Faraonului, iubirea mea; obrajii îți sunt ca turturelele, gâtul asemenea unui colier”; apoi Împăratul, Mirele, merge la odihnă;

– În timp ce Mirele se odihnește, însoțitorii Mirelui se apropie de mireasă pentru a o consola și-i spun: „vom face imitații din aur cu bobițe de argint”; în timp ce Mirele este încă în odihnă, Mireasa spune: „nardul meu își răspândește mireasma; Iubitul meu este pentru mine ca un buchet de mir; se va odihni între sânii mei; Iubitul meu este pentru mine asemenea unui ciorchine din viile Enghedi”;

– Mirele și Mireasa sunt în prim-plan, iar însoțitorii și însoțitoarele în planul secund; Mirele spune: „Ce frumoasă ești, prietena mea, ce frumoasă ești, ochii îți sunt ca de porumbel”; Mireasa îi răspunde: „Cât de frumos ești, prietenul meu, și încântător; patul nostru este împodobit cu ramuri verzi”; însoțitorii, în ecou la cuvintele Miresei, spun: „grinzile casei noastre sunt din cedru, iar lambriurile din chiparoși”; Mirele spune din nou: „sunt floarea câmpului și crinii din văi; asemenea crinului printre spini, așa este prietena mea în mijlocul tinerelor”; Mireasa replică: „asemenea unui măr printre copacii pădurii, așa este prietenul meu printre tineri; mi-am dorit să fiu în umbra lui și m-am așezat la umbra lui; fructul său este dulce pentru gura mea”; apoi Mirele cere însoțitorilor săi să-l introducă în rezerva vinului: „conduceți-mă în rezerva vinului; porunciți în mine caritatea; confirmați-mă în parfumuri”; Mireasa le spune la rândul ei: „întăriți-mă cu mere fiindcă sunt rănită de caritate; mâna sa stângă este sub capul meu, iar cu mâna sa dreaptă mă strânge la pieptul său”;

– Mirele dispare și reapare; Mireasa le spune însoțitoarelor ei: „vă conjur, fiice ale Ierusalimului, pe virtuțile și tăriile câmpului, să nu treziți și să nu deșteptați caritatea până când nu va voi ea! Glasul iubitului meu! Iată-l, vine! Săltând pe munți,

străbătând coline; Iubitul meu este asemenea unei căprioare, sau unui pui de cerb, pe munții din Betel"; când constată revenirea Mirelui și fiind în preajma însoțitoarelor ei, Mireasa li se adresează zicând: „iată-l, în spatele zidului, privind pe fereastră și privind printre zăbrele; Iubitul meu mă privește și-mi șoptește"; Mirele:

> Ridică-te, prietena mea, frumoasa mea, vino! Căci, iată, iarna a trecut, ploaia a încetat, s-a dus. Flori se văd pe pământ, timpul cântării s-a apropiat şi glasul turturelei se aude în ţinuturile noastre. Smochinul şi-a îndulcit primele roade, iar viţa-de-vie în floare răspândeşte miros. Ridică-te, prietena mea, frumoasa mea, vino! Porumbiţa mea din crăpăturile stâncii, fă-mă să văd înfăţişarea ta din ascunzişurile potecilor, fă-mă să aud glasul tău! Căci glasul tău este dulce şi înfăţişarea ta, plăcută.

Aceasta este piesa dramatică în care își joacă sufletul istoria lui de iubire cu Iubitul său. Stările trăite de Mireasă, prezența/absența Mirelui, aprecierile frumuseții Miresei din partea Mirelui, bucuria însoțitorilor și însoțitoarelor, desfătările iubitei în prezența Mirelui, sunt tot atâtea urcușuri și coborâșuri pe drumul desăvârșirii spirituale. Doar râvna, sârguința și bucuria clipelor petrecute în prezența Mirelui dau mereu noi elanuri sufletului în progresul său spiritual.

Sensul literal și spiritual în *Omiliile* și *Comentariile* lui Origen

După ce am arătat felul în care Origen vede progresul spiritual al sufletului până la unirea sa cu Mirele iubit, merită să urmărim cum privește Alexandrinul, pe de o parte, această carte biblică în sensul ei literal, iar, pe de altă parte, cum se aplică sufletului, în sens spiritual, iubirea dintre iubita și iubitul din textul biblic. Întâi de toate, trebuie subliniat caracterul dramatic al compoziției: „să mă sărute cu sărutările gurii lui" (*Cânt* 1,2a). În opinia lui Origen, suntem în prezența unei mirese care a primit multe cadouri din partea mirelui de prezența căruia nu s-a bucurat însă niciodată. Dorința miresei, exprimată într-un stil dramatic încă de la începutul cărții, este aceea de a-l vedea și de a se bucura de prezența lui cât mai curând. Îl roagă pe Dumnezeu să-i trimită mirele și de îndată ea simte parfumul îmbietor al mirelui: „dezmierdările tale sunt mai bune decât vinul, miresmele tale sunt plăcute pentru miros, mireasmă revărsată, numele tău: de aceea te iubesc tinerele. Trage-mă după tine şi să fugim!" (*Cânt* 1,2b–3a). Ca la orice nuntă cu alai, mireasa este însoțită de tinere, care, la rândul lor, îl iubesc pe mire, însă doar mireasa este introdusă în camera lui, de unde cuvintele miresei despre cele ce o însoțesc: „Ne vom bucura şi ne vom veseli cu tine, ne vom aminti de dezmierdările tale mai mult decât de vin! Pe bună dreptate ele te iubesc!" (*Cânt* 1,4b–c). Apoi mireasa simte nevoia să justifice culoarea pielii ei: „Sunt neagră şi frumoasă, fiice ale Ierusalimului, precum corturile din Chedar şi precum perdelele lui Solomon. Nu vă uitaţi că sunt neagră, căci m-a bronzat soarele! Fiii mamei mele s-au mâniat pe mine, m-au pus să păzesc viile" (*Cânt* 1,5–6). Datorită străduinței și perseverenței ei mireasa se poate bucura de prezența mirelui și este preferată celorlalte fiice ale Ierusalimului. Nici culoarea

pielii, nici semnele istovitoare ale muncii nu-l împiedică pe Mire să-și exprime admirația și iubirea față de mireasa pe care o copleșește cu prezența și cu parfumul său: „Tu, cea mai frumoasă dintre femei [...]. Cât sunt de frumoşi obrajii tăi între lănţişoare şi gâtul tău între şiraguri de perle!" (*Cânt* 1,8–11).

Convorbirea dintre mireasă și Mire atrage atenția lui Origen în *Comentariile* sale: „Iubitul meu este ca un săculeţ de mir, între sânii mei se odihneşte. Iubitul meu este pentru mine ca un ciorchine de hena din viile din Enghedi. Iată-te, eşti frumoasă, prietenă a mea; iată-te, eşti frumoasă, cu ochii de porumbiţă! Iată-te, eşti frumos, iubitul meu, ba chiar încântător, iar patul nostru este verdeaţa!" (*Cânt* 1,13–16). Mireasa și Mirele sunt fascinați unul de iubirea celuilalt și își exprimă, prin cuvinte înălțătoare, toată admirația ce și-o poartă reciproc. Împreună hotărăsc locul unde să meargă, un loc ascuns printre stânci. Mirele dorește să vadă chipul miresei, fără vălul de pe față, dorește să-i audă glasul în privat, fără prezența tinerilor și tinerelor ce-i însoțesc. Totul se petrece într-un cadru primăvăratic, timp în care natura renaște, iubirile se reaprind, plimbările sunt plăcute. Tot ceea ce împiedică relația de iubire dintre cei doi trebuie învins și doar iubirea trebuie să iasă învingătoare din tot acest parcurs.

Dacă ne oprim doar la sensul literal, la povestea descrisă în textul biblic, nu ne-am putea bucura pe deplin de înțelepciunea și tainele ascunse în spatele unui asemenea text. De aceea, Origen ne invită să pătrundem dincolo de vălul literei[23] pentru a descoperi tainele textului revelat. Comentatorii evrei au văzut în acest text alegoria unirii conjugale dintre Dumnezeu și Israel, o idee ce traversează tot *Vechiul Testament,* iar creștinii văd unirea mistică dintre Cristos și Biserica sa. În afară de această interpretare eclezială, Origen deslușește și alegoria sufletului fidel, în căutarea Iubitului său, traversând intemperii și lucrând cu sârguință la progresul său spiritual. Biserica și sufletul sunt strâns legate în *Comentariile* Alexandrinului: Biserica este Mireasa lui Cristos, la fel și sufletul. Atât sufletul, cât și Biserica au de făcut progrese în urcușul lor spiritual pentru a deveni în chip mai autentic Mireasă desăvârșită, spre a se învrednici să fie invitată în camera nupțială a Mirelui și spre a se bucura de desfătările spirituale în prezența acestuia. Mai multe texte din *Noul Testament* îl numesc pe Cristos Mire[24], fie în relație cu Biserica, fie cu sufletul. Ideea sufletului ca mireasă a lui Cristos o întâlnim la primul teolog creștin de limbă latină,

[23] „Litera ucide, spiritul dă viață" (*2 Cor* 3,6) este textul cel mai adesea folosit de Părinții Bisericii pentru a-i invita pe credincioși să depună efortul lor spiritual, în virtutea credinței primite la botez, pentru a descoperi ceea ce Duhul Sfânt, autorul Sfintelor Scripturi, a dorit să transmită cititorilor prin textele sfinte. Sfântul Paul devine astfel primul alegorizant al Scripturii atunci când spune galatenilor:

> Este scris că Abraham a avut doi fii: unul din sclavă şi unul din [femeia] liberă. Însă cel din sclavă este născut după trup, pe când cel din [femeia] liberă este prin promisiune. Acestea sunt ***alegorii***. Căci ele sunt două testamente: unul de pe muntele Sinai, care a născut sclavie. Aceasta este Agar. Dar Agar este muntele Sinai în Arabia şi corespunde Ierusalimului de acum, care este în sclavie împreună cu copiii săi. Însă Ierusalimul de sus este liber şi este mama noastră (*Gal* 4,22–26).

[24] *Mt* 9,14–16; *Mt* 22,1–13; *Mt* 25,1–13; *In* 3,26–29; *2 Cor* 11,2; *Ef* 5,22–23; *Ap* 19,7–9; *Ap* cap. 21–22 etc. Vezi Louis ROBITAILLE, „L'Église, Épouse du Christ, dans l'interprétation patristique du *Ps* 44 (45)", *Laval théologique et philosophique*, 27, 1971, pp. 41–65.

Tertulian[25]; acesta o aplică văduvelor pentru a le îndemna să nu se mai recăsătorească și fecioarelor, care au ales această stare din iubire față de Cristos. Origen nu pare să se fi inspirat totuși din Tertulian, preferând să dezvolte ideea sufletului drept mireasă a lui Cristos, bazându-se pe scrierile Părinților greci care l-au precedat. Observăm în *Comentariile la Cântarea Cântărilor* un echilibru între cele două idei: Biserica-Mireasă a lui Cristos și sufletul-Mireasă a lui Cristos[26]. Uneori aplică imaginea miresei Bisericii, iar alteori sufletului; uneori amestecă Biserica și sufletul sau trece de mai multe ori de la Biserică la suflet. Ceea ce ne interesează în acest studiu cu precădere este să aprofundăm ideea sufletului ca „mireasă" și progresul spiritual al acestuia până ce dobândește „sărutul mistic" și „îmbrățișările mistice" la sânul Mirelui, Cristos. De aceea personajele principale ale textului biblic, spiritual vorbind, sunt Cristos și sufletul. Prietenii Mirelui sunt, pentru Origen, îngerii, patriarhii sau profeții, pe care Cristos îi trimite, înaintea întrupării lui, către Logodnica sa, Biserica/sufletul, pentru a proroci venirea sa. După întrupare, prietenii Mirelui sunt apostolii pe care Cristos a „zidit Biserica sa", împotriva căreia puterile celui rău nu vor avea sorți de izbândă (*cf. Mt* 16,16–18). Tinerele care sunt în prezența miresei semnifică fie, în interpretarea colectivă, Bisericile particulare în comuniune cu Biserica universală, fie, în interpretarea individuală, sufletele angajate pe calea progresului spiritual, hotărâte să ajungă și ele să trăiască fericirea sufletului ajuns la desăvârșire.

Astfel, Origen reușește să prezinte în *Comentariile* și în *Omiliile* lui la *Cântarea Cântărilor* principalele teme cristologice[27]: mijlocirea unică a lui Cristos între Dumnezeu și oameni datorită dublei sale naturi, Dumnezeu adevărat și om adevărat; doar Fiul este Fiu prin natură, prezent în sânul Tatălui și care transmite tuturor oamenilor, prin botez, adopția filială; Fiul ni-l face cunoscut pe Tatăl și reorientează gândurile și dorințele sufletului spre Dumnezeu; el este Înțelepciunea și Puterea Tatălui; prin întrupare, Fiul a trăit *kenoza* sa, despuierea de sine, până să devină asemenea oamenilor întru totul (*cf. Fil* 2,7–8), dar nu și în păcat (*cf. Evr* 4,15), și să accepte pătimirea, moartea, „și încă moartea pe cruce" (*Fil* 2,8), și să învie glorios din morți, devenind astfel Cristos Mântuitor, biruitor asupra păcatului și morții, suprimând astfel urâciunea păcatului și a consecințelor lui; prin Pătimirea, moartea și Învierea sa, Cristos a eliminat vălul ignoranței și ne-a dat acces la mistere, ne-a făcut părtași cu el și moștenitori ai Împărăției cerurilor[28]. De asemenea, Alexandrinul expune și marile teme mistice creștine, ce-l au mereu pe Cristos în centru: imaginea lui Dumnezeu este Cuvântul, după chipul și imaginea căruia a fost creat omul (*cf. Gn* 1,26–27); hrana spirituală, Sfânta Scriptură, permite sufletului să rămână fidel în progresul său spre

[25] TERTULIAN DIN CARTAGINA, *Scrisoare către soția sa* 1,4,4; *Despre învierea trupului* 61,1; *Despre vălul fecioarelor* 16,4; totuși, înaintea lui, Hipolit Romanul, *Comentarii la Cântarea Cântărilor*, nu vede și nu dezvoltă ideea unui suflet individual drept mireasă a lui Cristos, preferând să susțină doar ideea colectivă, Biserica-Mireasă a lui Cristos.

[26] Este suficient să ne referim aici la studiul lui Henri CROUZEL, „Le thème du mariage mystique chez Origène", *Studia missionalia,* 26, 1977, pp. 35–57.

[27] Pentru detalii, v. Henri CROUZEL, „Le Christ Sauveur selon Origène", *Studia missionalia,* 30, 1981, pp. 63–87.

[28] Toate aceste idei cristologice le găsim expuse cu multă rigoare științifică și teologică în lucrarea lui Michel FÉDOU, *La Sagesse et le monde. Essai sur la christologie d'Origène,* Paris, Desclée, 1995.

Iubitul după care aspiră; pâinea și vinul euharistic sunt întăriri de care sufletul are nevoie în lupta lui spirituală, Cristos fiind adevărata pâine coborâtă din cer și adevăratul vin, „vărsat spre iertarea păcatelor" (*Mt* 26,28). Cristos este *ἀγάπη*/*caritas* sau *Ἔρως*/*Amor*[29], nu doar iubire, ci izvor de iubire. Origen caută să vadă dacă Sfânta Scriptură îi permite să vadă o diferență teologică între *caritas*, care ar desemna cu precădere iubirea spirituală, și *amor*, care ar desemna cu precădere iubirea trupească. Într-adevăr, simte această diferență de vocabular în textele sfinte, însă nu găsește nimic fixat, încât să propună o regulă precisă, ci descoperă numeroase excepții. Un lucru este sigur, *caritas* vine de la Dumnezeu: „Iubiţilor, să ne iubim unii pe alţii, pentru că iubirea este de la Dumnezeu şi oricine iubeşte este născut din Dumnezeu şi-l cunoaşte pe Dumnezeu! Cine nu iubeşte nu l-a cunoscut pe Dumnezeu, pentru că Dumnezeu este iubire" (*1 In* 4,7–8), iar Cel ce vine de la Dumnezeu, Fiul Monogen al Tatălui, este *Caritas*. Fiind *Caritas*, împreună cu Tatăl și cu Duhul Sfânt, Fiul este unica iubire după care râvnește sufletul cu adevărat din toate puterile lui (*cf. Lc* 10,27).

Sufletul este antrenat, în elanul său spiritual, de iubirea Mirelui, *caritas*, însă dorește și să se contopească în iubirea Lui, *amor:* sufletul dorește să se bucure de iubirea, *amor*, a Mirelui și să fie mereu în prezența sa, să împartă cu el așternutul, să se bucure de sărutările Mirelui. Îndepărtarea de Mire îl pune în căutare, suspină, geme după el, până ce îl găsește. Origen dezvoltă, în *Omilii la Cântarea Cântărilor*, ideea „rănii de iubire"[30]:

> *Quam pulchrum est, quam decorum a caritate uulnus accipere! Alus iaculum carnei amoris excepit, alius terreno cupidine uulneratus est; tu nuda membra tua*[31] *et praebe te iaculo electo, iaculo formoso, siquidem Deus sagittarius est. Audi Scripturam de hoc eodem iaculo loquentem, immo, ut amplius admireris, audi ipsum iaculum, quid loquatur:* Posuit me ut sagittam electam, et in pharetra sua seruauit me. Et dixi mihi: Magnum tibi est hoc, uocari puerum meum (Is *49,2.6). Intellige sagitta quid dicat et quomodo a Domino sit electa. Quam beatum est hoc iaculo uulnerari! Hac sagitta fuerant*

[29] Ignațiu de Antiohia folosește această expresie în *Scrisoarea către romani* VII,2, iar Origen se inspiră, pentru a dezvolta această temă, din episcopul antiohean, vezi A. NYGREN, *op. cit.*, pp. 289–294.

[30] Această idee este inspirată, pentru comentatorul alexandrin, din contopirea a două texte biblice, *Is* 49,2: „M-a făcut ca o săgeată ascuțită și m-a pus în tolba sa" și *Cânt* 2,5: „sunt rănită de iubire".

[31] O idee întâlnită la Porfir, *Despre abstinență* 1:

> *Il faut donc se dépouiller de nombreuses tuniques. Tout d'abord nous devons abandonner cette tunique visible et charnelle. Ensuite nous devons quitter les tuniques dont nous avons été revêtus intérieurement, et qui viennent tout de suite après les tuniques de peau, et, dépouillés de tout vêtement, entrons dans le stade pour y combattre les combats olympiques de l'âme. Le commencement de la lutte est de se dévêtir, et il n'est pas permis de combattre que si l'on est nu* (text preluat din A. NAUCK [ed.], *Bibliotheca scriptorum Graecorum et Romanorum Teubneriana*, 1886, p. 109, tradus în franceză de O. ROUSSEAU, *op. cit.*, n. 3, pp. 132–133).

În literatura creștină, această despuiere de haine va îmbrăca un dublu aspect: pe de o parte, primii asceți creștini plecau în pustie dezbrăcați pentru a retrăi experiența primilor oameni înainte de căderea în păcat, pe când erau goi și nu le era rușine unul de altul, iar, pe de altă parte, îi pregătește pe creștini în vederea înfruntării martiriului; vezi Daniel VIDAL, „Du pur amour. Mystique et désaffect", *Essaim*, 2002/2 (10), pp. 49–72.

> *uulnerati illi qui inter se inuicem conferebant dicentes:* Nonne cor nostrum ardens erat in uia, cum aperiret nobis scripturas? (Lc *24,32). Si quis sermone nostro, si quis scripturae diuinae magisterio uulneratur et potest dicere quia uulnerata caritatis ego, hunc et illud forsitan. Quid forsitan dico? Manifestam promo sententiam* (*Hom.* II,8)[32].

Alegoric vorbind, Tatăl este Arcașul, Fiul este Săgeata ascuțită, dar și rana de iubire din sufletul omului aflat în ascensiune pe calea progresului spiritual. Prin această rană, Mirele este deja prezent în mireasă, iar prin dorința sa de a se contopi cu Mirele, sufletul îl posedă deja. Iubirea se referă, așadar, la cunoașterea[33] realităților spirituale, iubire care merge dincolo de realitatea umanității lui Isus și tinde spre dumnezeirea Cuvântului întrupat cu care Isus este una. De aceea Mirele, în *Cântarea Cântărilor,* invită mireasa să părăsească tot ce este trupesc și sensibil pentru a se înălța spre cele netrupești și spirituale. Însă nu trebuie negat trupescul, acesta constituind, de fapt, punctul de plecare: datorită ochilor, mireasa contemplă creația și astfel se poate înălța până la Creatorul ei; datorită urechilor, mireasa ascultă Cuvântul divin, Scriptura; datorită trupului, mireasa poate beneficia de mângâierile Mirelui. Toate aceste experiențe, realizate datorită organelor sensibile, trupești, nu sunt negate de Origen, ci reorientate spre lucrurile spirituale după care tânjește sufletul în progresul său spiritual. Mireasa dorește, întâi de toate, unirea cu Mirele. Suferă când nu este în prezența lui.

Concluzii

După acest parcurs sumar al *Comentariilor* și *Omiliilor* lui Origen la *Cântarea Cântărilor* ne putem întreba totuși: se justifică faptul de a înțelege textul biblic trecând peste sensul literal evident, cântul de iubire a doi îndrăgostiți, și de a propune o interpretare alegorică, spirituală? Refuzul sensului literal nu denotă oare refuzul a tot ceea ce este trupesc în natura umană? Să fie oare vorba doar despre o deghizare creștină a unui platonism implicit? Evidența ne arată că textul *Cântării Cântărilor* este un cânt de iubire umană: este oare necesar să mergem dincolo de această semnificație pentru a pătrunde în tainele unui text biblic?

Multe sunt cărțile biblice care prezintă în mod evident un portret al lui Dumnezeu puțin elogios, la prima vedere, dar care, interpretate în lumina credinței creștine în întruparea Cuvântului divin pentru îndumnezeirea naturii umane, ne permit să descoperim un sens ascuns. *Cântarea Cântărilor* este un text inspirat ce ne conduce, dincolo de sensul literal, la relația cea mai profundă a omului cu Creatorul și Răscumpărătorul său. Dacă ar fi să interpretăm textul doar ca fiind un simplu cânt de iubire profană, cum am putea interpreta faptul că Sulamita dorește atât de mult să introducă Iubitul în casa mamei sale (*Cânt* 8,2), în camera în care ea însăși a fost concepută? Mai mult, iubita îi spune Iubitului: „De mi te-ar fi dat cineva ca un

[32] ORIGÈNE, *op. cit.,* pp. 133–135.

[33] Origen se referă aici la realitatea cunoașterii în sensul biblic: „Adam a cunoscut-o pe Eva, soția sa, și ea a zămislit" (*Gn* 4,1), adică sensul unirii reprezentat de iubirea umană.

frate care a supt la sânul mamei mele! Te-aș găsi afară, te-aș săruta și nimeni nu m-ar dispreţui" (*Cânt* 8,1). Acestea sunt tot atâtea indicii că sensul adevărat trebuie interpretat în mod spiritual.

După cum am văzut, în tradiția iudaică interpretarea pleacă de la descrierea relațiilor de iubire dintre Poporul lui Israel și Dumnezeul său. Tinerele care însoțesc iubita sunt popoarele păgâne, frații iubitei sunt caldeenii, păstorul este Domnul, care va aduce poporul său din exil, iar Solomon reprezintă profeția regelui mesianic. Creștinii, urmând aceeași metodă de interpretare, au văzut în relația de iubire dintre Mireasă și Mirele ei relațiile de dragoste existente între Biserică, Mireasa lui Cristos, și Cuvântul întrupat, Mirele care s-a jertfit, din iubire, pentru Mireasa sa. Însă creștinii – iar aici Origen ocupă un loc de frunte – au interpretat acest text și din perspectiva sufletului aflat în progres spiritual. În această ultimă opinie, textul descrie relațiile de iubire ce există între sufletul uman, creat după chipul lui Dumnezeu, și Creatorul său, mărturisit în credința creștină drept Tată, Fiu și Duh Sfânt. Așadar, sufletul dezvoltă o relație privilegiată de iubire cu Fiul, însă prin Fiul are acces indiscutabil la Tatăl și la Duhul Sfânt, persoanele Sfintei Treimi fiind nedespărțite. Dumnezeu, Tatăl-Fiul-Duhul Sfânt, este IUBIRE și invită sufletul să progreseze în iubire, ajungând până la a se contopi cu însăși IUBIREA, fără a mai dori altceva decât să trăiască în prezența IUBIRII.

Autorul sacru, scriind *Cântarea Cântărilor*, și-a pus probabil întrebarea: cum se poate ca relația mea cu Dumnezeu să fie în același timp reală și evanescentă, delicată, imperceptibilă? Iubirea pe care o simt și pe care o trăiesc în intimitate cu Dumnezeu este autentică, însă nu pot nici să-l percep, nici să-l reţin pe Dumnezeu. Este asemenea Mirelui din *Cântarea Cântărilor* care apare și dispare, lăsând în urma lui o dorință și mai mare a sufletului de a-l căuta. Este ceea ce creștinul dorește atunci când se împărtășește cu Trupul și Sângele Domnului, cerând lui Dumnezeu o împărtășire și mai reală în Împărăția sa. Împărtășirea cu „Sfintele, sfinților", așa cum se spune în liturgia bizantină, reînnoiește în suflet de fiecare dată plinătatea prezenței divine, de aceea creștinul nu se mulțumește, sau nu ar trebui să se mulțumească doar cu împărtășanii rare, ci cât mai dese, pentru a simți binefacerile spirituale ale prezenței celui înviat în viața sa spirituală. Noi primim în împărtășanie iubirea autentică și reală a lui Dumnezeu și, în același timp, suntem în necesitatea de a o primi în fiecare zi reînnoită și de a reîncepe în fiecare zi urcușul nostru spre Dumnezeu. Acesta este destinul sufletului, aceasta este calea pe care dorește să o indice *Cântarea Cântărilor* sufletului aflat pe urcușul progresului spiritual.

BIBLIOGRAFIE

Surse primare

SAINT AUGUSTIN, *Œuvres : Le magistère chrétien. De catechizandis rudibus. De doctrina christiana,* texte de l'édition bénédictine, traduction, introduction et notes par Gustave Combès, Paris, Desclée de Brouwer et Cie (*Bibliothèque augustinienne,* 11), 1949.

BERNARD DE CLAIRVAUX, *Sermons sur le Cantique des Cantiques,* texte latin par Jacques Leclercq, Henri Rochais, Christian-Henri Talbot, introduction et notes par Paul Verdeyen, traduction par Raffaelle Fassetta, Paris, Cerf (*Sources chrétiennes,* 414), 2006.

GUILLAUME DE SAINT-THIÉRRY, *Exposé sur le Cantique des Cantiques,* texte latin, introduction et notes par Jean-Marie Déchanet, traduction par Maurice Dumontier, Paris, Cerf (*Sources chrétiennes,* 82), 2007.

SAINT JÉRÔME, *Correspondance,* tome II, *Lettres XXIII–LII,* texte établi et traduit par Jérôme Labourt, Paris, Les Belles Lettres, 2002.

NIL D'ANCYRE, *Commentaire sur le Cantique des Cantiques,* Tomes I–II, notice, texte critique, traduction et notes Marie-Gabrielle Guérard, Paris, Cerf (*Sources chrétiennes,* 403, 623), 1994, 2022.

ORIGÈNE, *Commentaires sur le Cantiques des Cantiques,* tomes I–II, texte de la version latine de Rufin, traduction et notes par Luc Brésard et Henri Crouzel, Paris, Cerf (*Sources chrétiennes,* 375 et 376), 1991 și 1992.

ORIGÈNE, *Homélies sur le Cantique des Cantiques,* introduction, traduction et notes par Olivier Rousseau, Paris, Cerf (*Sources chrétiennes,* 37bis), 2007.

PLATON, *Banchetul,* traducere, studiu introductiv și note de Petru Creția, București, Editura Humanitas, 2011.

Exegeză

BERTAUD, Émile și RAYEZ, André, „Échelle", în *Dictionnaire de spiritualité,* vol. 4, coll. 62–86, Beauchesne, Paris, 1960.

BERTRAND, Frédéric, *Mystique de Jésus chez Origène*, Paris, Aubier, 1951.

LA BONNARDIÈRE, Anne-Marie, „Le Cantique des Cantiques dans Saint Augustin", *Biblia augustiniana,* fascicule 18, pp. 225–237.

CROUZEL, Henri, „Le Christ Sauveur selon Origène", în *Studia missionalia,* 30, 1981, pp. 63–87.

DANIÉLOU, Jean, „Traversée de la Mer Rouge et baptême aux premiers siècles", *Recherches de science religieuse,* 38, 1946, pp. 402–410.

DÎNCĂ, Lucian, *Dumnezeu s-a făcut om pentru ca omul să fie îndumnezeit,* Târgu-Lăpuș, Galaxia Gutenberg, 2022, pp. 60–70.

FÉDOU, Michel, *La Sagesse et le monde. Essai sur la christologie d'Origène,* Paris, Desclée, 1995.

HAUSHERR, Irénée, „L'origine de la théologie orientale des huit péchés capitaux", *Orient chrétien,* 30, pp. 164–170.

HENNE, Philippe, *Saint Jérôme,* Paris, Cerf (coll. *Histoire*), 2009.

NYGREN, Anders, *Eros și Agape. Prefaceri ale iubirii creștine,* traducere din limba germană de W. Tauwinkl, București, Editura Humanitas, 2018.

REALE, Giovanni, *Istoria filosofiei antice,* vol. 3: „Platon și Academia antică", traducere din italiană M. Sârbu, Galaxia Gutenberg, Târgu-Lăpuș, 2009, pp. 283–285.

ROBITAILLE, Louis, „L'Église, Épouse du Christ, dans l'interprétation patristique du Ps 44 (45)", *Laval théologique et philosophique,* 27, 1971, pp. 41–65.

ROMANIUK, Kazimierz, „Une controverse entre saint Jérôme et Rufin d'Aquilée à propos de l'épître de saint Paul aux Ephésiens", *Aegyptus,* 1963, No. 1/2, pp. 84–106.

SPIDLIK, Thomas și LECLERCQ, Jacques, „Scala spirituale", în *Dizionario degli istituti di perfezione,* Roma, Pauline, 1988, p. 1002.

VERDEYEN, Paul, *Théologie mystique de Guillaume de Saint-Thierry,* Paris, FAC-éditions, 1990.

VIDAL, Daniel, „Du pur amour. Mystique et désaffect", *Essaim,* 2002/2 (10), pp. 49–72.